



HINDISTONDA BRITANIYA SIYOSATI

Kamoldinov Jasurbek Ro'ziboy o'g'li

Andijon davlat universiteti, tarix fakulteti.

Tarix ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. XIX asrda Buyuk Britaniya Sharq mamlakatlarida keng ko'lamli mustamlakachilik siyosatini olib bordi. Bu davrda Britaniya imperiyasi Hindiston, Xitoy, Eron, Afg'oniston va boshqa mintaqalarda o'z ta'sirini kuchaytirib, iqtisodiy va siyosiy manfaatlarini himoya qilishga intildi.

Аннотация. В XIX веке Великобритания проводила масштабную колониальную политику в странах Востока. В этот период Британская империя усиливала свое влияние в Индии, Китае, Иране, Афганистане и других регионах, стремясь защищать свои экономические и политические интересы.

Abstract. In the 19th century, Great Britain pursued an extensive colonial policy in Eastern countries. During this period, the British Empire strengthened its influence in India, China, Iran, Afghanistan, and other regions, aiming to safeguard its economic and political interests.

XIX asrda Buyuk Britaniya Hindistonda o'z mustamlakachilik siyosatini kuchaytirdi. 1757-yilda Plassey jangidan so'ng, Britaniya Sharqiy Hindiston kompaniyasi Hindistonning katta qismini nazorat ostiga oldi. 1857-1859-yillardagi Sepoy qo'zg'oloni Britaniya hukmronligiga qarshi katta isyon bo'ldi, ammo qo'zg'olon bostirildi va 1858-yilda Hindiston to'g'ridan-to'g'ri Britaniya tojiga bo'ysundirildi. Bu davrda infratuzilma rivojlantirildi, temir yo'llar, telegraf liniyalari qurildi, ammo mahalliy sanoat va qishloq xo'jaligi Britaniya manfaatlariga moslashtirildi. Hindistonda Britaniya siyosati: XIX asrda mustamlakachilik va uning ta'siri

1. Britaniya hukmronligining mustahkamlanishi

Britaniya Sharqiy Hindiston kompaniyasi 1757-yildagi Plassey jangidan so'ng Hindistonda o'z ta'sirini sezilarli darajada oshirdi. 1764-yilgi Buxsar jangidan keyin kompaniya Bengaliya, Bixar va Orissa viloyatlarida daromad yig'ish huquqiga ega bo'ldi. Bu Britaniyaga Hindistonni bevosita iqtisodiy ekspluatatsiya qilish imkonini berdi.

Kompaniya dastlab faqat savdo bilan shug'ullangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan harbiy va siyosiy nazoratni kuchaytirib bordi. XIX asrga kelib, Hindistonning katta qismi Britaniya nazorati ostiga o'tgan edi. 1818-yilda Maratha urushlarining tugashi bilan Hindistonning janubiy va markaziy hududlari ham Britaniya ta'siriga tushdi.

2. 1857-1859-yillardagi Sepoy qo'zg'oloni va uning oqibatlari

Britaniya hukmronligiga qarshi eng yirik qarshilik 1857-yildagi Sepoy qo'zg'oloni bo'ldi. Qo'zg'olonning asosiy sabablari quyidagilardan iborat edi:

Diniy va madaniy noxushliklar – Hindu va musulmon askarlari (sepyolar) yangi qurollarga sig'ir va cho'chqa yog'i surtish majburiyati tufayli Britaniya armiyasida norozilik bildirdi.

Iqtisodiy zulm – Britaniya qishloq xo'jaligini o'z manfaatlariga moslashtirib, dehqonlarni qashshoqlikka mahkum qildi.

Mahalliy hukmdorlarning norozi bo'lishi – Britaniyaning "Doktrin of Lapse" siyosati tufayli vorissiz mahalliy hukmdorlarning yer-mulklarini Britaniya egallab borishi norozilikni kuchaytirdi.

Qo'zg'olon qariyb bir yil davom etdi, ammo Britaniya tomonidan shafqatsizlarcha bostirildi. Buning oqibatida Hindistonni bevosita Sharqiy Hindiston kompaniyasi emas, balki to'g'ridan-to'g'ri Britaniya hukumati boshqaradigan bo'ldi.

3. Britaniya iqtisodiy siyosati va uning ta'siri

Britaniya Hindistonni xomashyo bazasi va tayyor mahsulotlar uchun bozor sifatida ishlatdi:





Qishloq xo'jaligi – Hind dehqonlari tobora ko'proq paxta, indigo (bo'yoq), choy kabi eksport uchun zarur bo'lgan ekinlarni ekishga majbur bo'ldi. Natijada oziq-ovqat mahsulotlari yetishmovchiligi va ocharchilik avj oldi.

Sanoat – Mahalliy to'qimachilik sanoati Britaniya fabrikalaridan kelayotgan arzon mahsulotlar tufayli tanazzulga yuz tutdi. Hind hunarmandlari va to'qimachilik ustalari ish o'rinlarini yo'qotdi.

Transport va aloqa – Britaniya infratuzilmani (temir yo'llar, telegraf liniyalari) rivojlantirdi, lekin bu asosan mustamlakachilik maqsadlariga xizmat qildi. Tizim Britaniya harbiylari va tovar tashish uchun qulay edi, ammo hind jamiyati uchun kam samarali bo'ldi.

4. Madaniy va ijtimoiy o'zgarishlar

Britaniya Hindistonda o'z madaniy ta'sirini kuchaytirishga harakat qildi:

Ta'lim – Ingliz tili asosida zamonaviy ta'lim tizimi joriy etildi. Bu intellektual elita shakllanishiga yordam berdi, lekin ayni paytda hind an'anaviy ta'lim tizimini zaiflashtirdi.

Huquqiy islohotlar – Britaniya Hindistonda yagona huquqiy tizim yaratdi, bu ba'zan mahalliy an'analar bilan to'qnash keldi.

Diniy siyosat – Britaniya boshqaruvi ostida missionerlik faoliyati ortdi, bu esa mahalliy aholining noroziligiga sabab bo'ldi.

Xulosa

XIX asr davomida Britaniya Hindistonda o'z mustamlakachilik tuzumini mustahkamlab, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jabhalarda katta o'zgarishlar kiritdi. Britaniya siyosati Hindistonda infratuzilma va zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishiga hissa qo'shgan bo'lsa-da, bu jarayon hind jamiyatining an'anaviy iqtisodiy va ijtimoiy tuzilmalarini izdan chiqardi. 1857-yilgi qo'zg'olondan so'ng mustamlakachilik yanada shiddat bilan davom etdi va bu keyinchalik mustaqillik harakatlarining boshlanishiga olib keldi.

Xitoy bilan munosabatlar XIX asrda Buyuk Britaniya Xitoy bilan ham faol siyosat olib bordi. 1839-1842-yillardagi Birinchi afyun urushi natijasida Nanking



shartnomasi imzolandi, unga ko'ra, Xitoy Gonkong orolini Britaniyaga berdi va beshta portni ochdi. Ikkinchi afyun urushi (1856-1860) natijasida esa Tientsin shartnomasi imzolandi, bu esa Britaniyaga Xitoyda yanada ko'proq imtiyozlar berdi. Bu urushlar Xitoyning ichki zaifligini ko'rsatdi va Britaniyaning mintaqadagi ta'sirini kuchaytirdi. XIX asrda Buyuk Britaniya Xitoy bilan juda faol tashqi siyosat yuritdi. Ayniqsa, afyun urushlari natijasida Xitoy katta yo'qotishlarga uchradi va Britaniya bilan qator noqulay shartnomalar imzolashga majbur bo'ldi.

Birinchi afyun urushi (1839-1842) Nanking shartnomasi bilan yakunlanib, Britaniya Gonkongni qo'lga kiritdi va Xitoy beshta portni tashqi savdo uchun ochishga majbur bo'ldi. Bu Xitoyning suverenitetiga katta zarba bo'ldi. Ikkinchi afyun urushi (1856-1860) esa Tientsin shartnomasi bilan tugab, Britaniya va boshqa Yevropa davlatlari Xitoyda yanada katta imtiyozlarga ega bo'lishdi.

Bu jarayonlar Xitoyning zaifligini fosh etdi va uning "yarim mustamlaka" holatiga tushishiga olib keldi. Shu davrda Britaniya bilan bir qatorda Fransiya, Rossiya va AQSh ham Xitoyga o'z ta'sirini o'tkaza boshladi. Britaniyaning afyun savdosi va harbiy harakatlari esa Xitoy jamiyatida katta iqtisodiy va ijtimoiy inqirozga sabab bo'ldi.

Eron va Afg'onistondagi siyosat Buyuk Britaniya Eron va Afg'onistonda ham o'z ta'sirini o'rnatishga harakat qildi. Eron Buyuk Britaniya qo'shinlarining mamlakatdan chiqib ketishiga erishdi. Afg'on xalqining Buyuk Britaniya mustamlakachilariga qarshi olib borgan kurashi 1919-yilda g'alaba bilan yakunlandi. Afg'oniston mustaqil davlatga aylandi.

“Buyuk o'yin” va Markaziy Osiyo XIX asrda Buyuk Britaniya va Rossiya imperiyalari o'rtasida Markaziy Osiyoda ta'sir doiralari uchun kurash, ya'ni “Buyuk o'yin” (The Great Game) davom etdi. Britaniya Hindistonni Rossiya ta'siridan himoya qilish maqsadida Afg'onistonni buffer zona sifatida ko'rdi va bu mintaqada o'z ta'sirini saqlashga intildi.



Sharqiy Osiyoda ta'sir Sharqiy Osiyoda ham Buyuk Britaniya o'z ta'sirini kuchaytirdi. 1842-yilda Gonkong orolini egallab, uni muhim savdo markaziga aylantirdi. Shuningdek, Yaponiya bilan 1854-yilda imzolangan Kanagava shartnomasi orqali savdo aloqalarini yo'lga qo'ydi.

Xulosa XIX asrda Buyuk Britaniya Sharq mamlakatlarida faol mustamlakachilik siyosatini olib borib, o'z iqtisodiy va siyosiy manfaatlarini himoya qilishga intildi. Bu siyosat natijasida ko'plab Sharq mamlakatlari Britaniya ta'siriga tushib, ularning iqtisodiyoti va jamiyatida katta o'zgarishlar yuz berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Britaniya imperiyasi" - Vikipediya maqolasi.
2. "Birlashgan Qirollik" - Vikipediya maqolasi.
3. "Jahon tarixi" - Ziyouz.com.
4. "Jahon tarixi" - UZEDU.ONLINE.
5. "Buyuk Britaniyaning ichki siyosati" - Tarix • Sinaps.
6. "Jahon tarixi" - Renessans ta'lim universiteti.
7. "Jahon tarixi" - UZEDU.ONLINE.
8. "Xalqaro munosabatlar va tashqi siyosat tarixi" - tsuos.uz.